

6 Дәріс

Мұнай ресурстары Қазақстан экономикасының бүгінгі күндегі маңызды негізі болып табылады және келешекте де оның өзектілігі ел экономикасы үшін төмендемесі анық.

Көмірсутек ресурстарының үлкен қоры және оны қолдануды қарқындату дағдарысты еңсерумен қатар экономикалық өсімнің жоғары қарқынына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Қазақстан мұнай-газ өнеркәсібінің өндірушілік қызметінің сипаттылық белгілеріне келесілерді жатқызуға болады:

– өндірудің басым бөлігі бұрын іске қосылған кен орындары арқылы қамтамасыз етіледі;

– ғылыми-техникалық және технологиялық жаңашылдықтың мұнай-газ саласы өндірістік қызметімен салыстырмалы әлсіз байланысы;

– кен орынның жекелеген бөліктері мен скважиналары деңгейінде ғана мұнай қайтымдылығын арттыруға қатысты инновациялық жобаларға бағыттылығы;

– бұрын құрылған өндірістік-технологиялық потенциалды, кен орындарын, объектілерді қолдануды жақсартуға басым бағытталуы;

– шикізат ресурстарын рационалды қолдануға, қорларды игеру тиімділігін арттыруға бағытталған көмірсутек шикізатын өндіру мен өңдеуге дайындау еңбек сыйымдылығының артуы;

– ғылыми-техникалық және технологиялық жетістіктерді қолдануда субъективті тәсіл.

– мұнай-газ саласындағы инновациялық прогрестің “артынан қуушы” типі.

Шет елдік ірі мұнай-газ корпорацияларында енгізілген технологияларды қазақстандық мұнай өндіруші компанияларға енгізуі.

Соңғы жылдары қолданыстағы скважиналардың орташа дебиті жоғарылаған жоқ. Мұнай өндірісіндегі жұмыспен қамтылғандар саны артқанымен, негізгі капиталдың жаңаруы баяу қарқынмен жүзеге асырылуда. Өткен ғасырдың 90-жылдары Қазақстанда мұнай корпорацияларының іс-әрекетін стандарттайтын процедуралар мен ережелерді қалыптастыруға емес, жер қойнауын пайдалануға

құқық беруге бағытталған жер қойнауын пайдалану типі қалыптасты. Жер қойнауын пайдалану құқығын алған соң мұнай-газ корпорациялары

өз шығындарын аса жылдам қайтаруға тырысты. Бұл мақсаттарына қол жеткізуде олар қорлардың ең жақсы бөліктерін қарқынды түрде өндіріске

қолдануға кірісті. Қазіргі кезде мұнай-газ компанияларының қолында жер қойнауларының 90 пайызынан астамын қолдануға лицензиялары бар. Оның

басым бөлігі ірі корпорациялардың қолында. Нәтижесінде көптеген шаруашылық жүргізуші субъектілерінде инновациялық сипаттағы

техникалық және технологиялық шешімдерді жүзеге асыруға ынталары жоқ. Бұл жағдайда мұнай өндірісінің оң динамикасы ең жақсы кен орындарының

ең жақсы бөліктерін таңдамалы түрде өндіру негізінде қамтамасыз етіледі. Жағдайдың осылай қалыптасуына соңғы жылдардағы әлемдік мұнай

бағасының жоғары

болуы да өз ықпалын беріп отыр. Қарастырылып отырған контексте капиталды емес активтердің, яғни еңбек пен мұнай-газ компанияларының иелігіндегі мұнай-газ ресурстарын дайындау лицензияларының салыстырмалы арзан екенін

айта кеткен жөн. Еңбектің салыстырмалы арзан бағасы жоғарыда аталған тенденцияның басты факторы десе болады. Екінші факторға тоқталатын болсақ, мысалы, соңғы он жылда көмірсутек қорларының бір тоннасын өндіру құқығын алу 2 доллардан астам тұрған екен, ал шығындарды көп қажет ететін, тәуекелі жоғары жаңа бөліктердегі іздеу және барлау жұмыстары, яғни қордың бір тоннасын өндіруге дайындау 4-6 доллар тұрған.

Аталған факторларға қарамастан, жер қойнауын өндіру саласындағы рационалдау үдерісі орын алуда. Рационалды жер қойнауын пайдаланудың дамуын сипаттайтын жалпы көрсеткіштердің бірі болып мұнай өндірудің дәстүрлі емес әдістерінің артуы табылады. Мұндай әдістерді ірі мұнай өндіруші

компаниялардың біразы ғана қолданады. Соңғы 3-4 жылда “ТеңізШевройл”, “Қазмұнайгаз” және тағы басқа ірі мұнай-газ компанияларында жаңа технологияларды, соның ішінде қабаттар қайтымдылығын жоғарылату әдістерін қолдану артқан. Мұның негізгі себебі ірі компаниялар бұл әдістерді қолдану арқылы қолында бар кен орындарын барлау және дайындау лицензиялары негізінде бақылауындағы қорлардағы өндіріс көлемін инновациялық әдістер

арқылы арттыруға мүмкіндік алады. Көлденең бұрғылау, бүйір тұрықтарын бұрғылау, гидроайырым операцияларын қолдану, қабаттағы қысымды арттырудың заманауи технологиялары дәстүрлі бұрғылаумен салыстырғанда капитал сыйымдылығын біршама төмендетеді. Бірақ жер қойнауын пайдаланудағы жаңа әдістердің үлесінің динамикасы жоғары емес.

Соңғы жылдардағы қазақстандық ірі мұнай өндіруші компаниялардың инновациялық өнім көлемі көрсеткендей, жалпы мұнай-газ компанияларына қатысты инновациялық өнім, өндіру мен өңдеудің жаңа әдістері үлесінің динамикасы жоғары емес. Статистика көрсетіп отырғандай, мұнай өндіру саласындағы мемлекеттік реттеу, соның ішінде салық салу да ірі мұнай

өндіруші кәсіпорындарға өндірісті тұрақты түрде технологиялық жанартуға сенімді мотивация тудырмайды. Осылайша, ірі мұнай өндіруші компаниялар кен орнын іздеу, барлау, дайындау жұмыстарын жүргізгенде заманауи техникалық шешімдерді қолданып отырғанына қарамастан, Қазақстанның мұнай өндіру комплексінде инновациялық процестердің тұрақты оң динамикасы мен оларды дамытудың үрдісі әзірше байқалмайды. Инновациялық жобаларды дайындау мен зерттеуге бөлінетін ішкі шығындар өсімі динамикасы соңғы жылдары әзірше тұрақты сипат алған жоқ.